

Kengyel Miklós szakmai életútja és tudományos hagyatéka

Kengyel Miklós 1953. augusztus 15-én született Kaposváron. Középiskolai tanulmányait a somogyi megyeszékhelyen folytatta, 1971-ben érettségizett. 1977-ben avatták jogi doktorrá a Janus Pannonius Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán. 1979-ig tudományos ösztöndíjas gyakornok volt az egyetemen, majd 1980-tól tanársegéd lett a Polgári Eljárásjogi Tanszéken Farkas József professzor mellett, akit rendkívüli előadó képessége és tudományos tevékenysége miatt mindig példaképnek tekintett. 1983-tól adjunktusként, majd 1987-től docensként folytatta oktatói-kutatói tevékenységét. Alig 40 évesen, 1994-ben érte el az egyetemi kutatói ranglétra legmagasabb fokát, amikor is egyetemi tanári kinevezésben részesült. Bár 1978 és 1982 között másodállásban bírósági fogalmazóként, illetve bírósági titkárként is tevékenykedett, végső soron kutatói-oktatói pályafutásával nem a bírói hivatás, hanem a közügyekért érzett nagy fokú felelősségtudatból fakadó politikai szerepvállalás lehetősége kelt versenyre.

Az 1989 márciusában Budapesten létrejött Ellenzéki Kerekasztal mintájára 1989 májusában Pécsen megalakult a Baranya Megyei Ellenzéki Kerekasztal, amelynek szóvivője Kengyel Miklós lett, továbbá őt választották meg a Független Jogász Fórum képviselőjének is. E pozíció folytán lehetősége nyílt arra, hogy válasszon az akkor alakuló pártok közül, és induljon az országgyűlési képviselő-választáson, de pályája 1989. november 5-én, Farkas József váratlan halálával fordulóponthoz érkezett: választania kellett a politikai karrier, illetőleg a tudományos életpálya között. Az utóbbi mellett döntött. Farkas professzor nyomdokaiba lépve 1990-ben elvállalta a Polgári Eljárásjogi Tanszék vezetését. Tanszékvezetői megbízását hatszor újították meg. Bár a 90-es években továbbra is kérték, szerepeljen az országgyűlési képviselő-jelölti listákon, és az ombudsmanságra is ajánlatot kapott, e lehetőségeket visszautasította.

Az oktatói tevékenység mellett rendkívül fontos feladatokat látott el az egyetemi életben: Bruhács János felkérésére 1991-ben dékánhelyettes, majd 1993-tól 1999-ig – két cikluson át – dékán volt a pécsi jogi karon. 2003-tól négy éven keresztül töltötte be a budapesti Andrassy Gyula Német Nyelvű Egyetem rektori

tisztségét. 2007 augusztusában a német szövetségi kancellár, Angela Merkel is látogatást tett az intézményben.

2015-ben újabb váratlan fordulatot vett pályafutása, ugyanis a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara dékánjának javaslatára a kari tanács megszüntette a Polgári Eljárásjogi Tanszéket, így oktató- és kutatómunkája feltételeinek ellehetetlenülése miatt 35 év után elhagyta az intézményt. 2015 májusától a Nemzeti Közszerológiai Egyetem részmunkaidős kutatóprofesszora, illetve ugyanezen év szeptemberétől a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának főállású oktatója lett, ahol 2016 januárjától a kar Doktori Iskolájának vezetőjévé is megválasztották.

Kengyel Miklós 2017. október 4-én, életének 64. évében tragikus hirtelenséggel hunyt el.

Életművének méltó rendszerezése nemes, ugyanakkor lehetetlen küldetés, hiszen nemcsak egy nemzetközileg elismert kutatóra, hanem egy kivételes pedagógiai képességekkel megáldott oktatóra, egy legendás hírű előadóra és nem utolsósorban egy rendkívüli műveltségű emberre emlékezünk.

Tudományos hagyatéka grandiózus: a Magyar Tudományos Művek Tára több mint 260 közleményt tart nyilván a neve alatt, amelyek közé 29 szakkönyv és monográfia, 26 könyvfejezet, 26 tankönyv, 155 tanulmány, továbbá 30 egyéb tudományos mű tartozik.

Pályája kezdetén első önálló témája Farkas József egyik fő kutatási területének (polgári perbeli bizonyítás) leágazása, a tanúbizonyítás volt, amelynek kapcsán számos kiváló tanulmányt írt, így többek között: *Elhatárolási kérdések a polgári perbeli tanúbizonyítás köréből*,¹ *A tanú polgári perbeli kihallgatásának pszichológiai problémái*,² *A tanúzási képesség a polgári perben*,³ *A tanúk a polgári perben*,⁴ *Tanúkihallgatási rendszerek a polgári perben*,⁵ *A tanú és vallomástétele a polgári perben*,⁶ *A jogi képviselő aktivitásának növelése a tanúbizonyítás területén*⁷ és *A tanúzási kötelezettség a polgári perben*⁸ címmel.

A tanúbizonyítás a polgári perben című kandidátusi értekezését 1985. március 14-én védte meg a Magyar Tudományos Akadémián, majd ugyanezzel

¹ In Ádám Antal (szerk.): *Dolgozatok az állam- és jogtudományok köréből X.* Pécs, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 1979. 173–215.

² *Magyar Jog*, 28. (1981), 9. 851–859.

³ *Jogtudományi Közöny*, 37. (1982), 12. 927–936.

⁴ *Magyar Jog*, 30. (1983), 9. 811–825.

⁵ *Jogtudományi Közöny*, 31. (1984), 3. 151–157.

⁶ In Ádám Antal (szerk.): *Dolgozatok az állam- és jogtudományok köréből XIV.* Pécs, Janus Pannonius Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 1983. 289–329.

⁷ Névai László (szerk.): *Polgári eljárásjogi füzetek*. Budapest, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, 1983. 267–273.

⁸ *Jogtudományi Közöny*, 32. (1985), 6. 345–356.

a címmel 1988-ban monográfiát jelentetett meg a Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó gondozásában. A Farkas Józseftől „örökölt” polgári perbeli bizonyítás témaköre mindvégig szívügye maradt: a harmadik évezred első évtizedében felfrissítette elődje mindmáig bázisműnek számító, *Bizonyítás a polgári perben* című monográfiáját,⁹ valamint megszerkesztette *A polgári perbeli bizonyítás gyakorlati kézikönyvét* is.¹⁰

Kandidátusi értekezésének megvédése után újabb, immár interdiszciplináris kutatásba kezdett, amelynek középpontjába a polgári perbeli esélyegyenlőség vizsgálatát állította, és ezzel az *Access to Justice* nemzetközi mozgalmának hazai zászlóvivőjévé is vált. Új, szociológiai, pszichológiai és jogi kutatást is igénylő témáját *A polgári jogérvényesítés lehetőségei és akadályai* című tanulmányával¹¹ vezette be, amelyet továbbiak követtek: *A jogérvényesítés akadályai és a „joghoz jutás” lehetőségei a polgári igazságszolgáltatásban*,¹² *A polgári per és az esélyegyenlőség*,¹³ *A deprivált jogkeresők és az esélyegyenlőség axiómája az igazságszolgáltatásban*,¹⁴ továbbá *Zugangsbarrieren und Chancengleichheit in der ungarischen Ziviljustiz – Querschnitt einer Rechtstatsachenforschung*.¹⁵ Kutatási eredményei összefoglalásaként jelent meg 1990-ben *A polgári bírászkodás hétköznapijai* című monográfiája a Közgazdasági és Jogi Könyvkiadónál.

Az 1980-as évek második felétől empirikus módszerekkel vizsgálta a tárgyalótermi magatartást és a jogász viselkedéskultúrát. Az eredményekből született egyedülálló könyv *Perkultúra – Bírák, ügyvédek, ügyfelek a nyolcvanas évek végén*¹⁶ címmel jelent meg. A mintegy 20 bíróságra és közel 700 polgári tárgyalásra kiterjedő elemzés tanulságos összegzését adta a bírák és ügyvédek, valamint a laikus résztvevők magatartásának és viselkedéskultúrájának. Az ezredforduló után is folytatta az igazságszolgáltatás kultúrájának kutatását, eredményeit pedig *Perkultúra – A bíróságok világa – A világ bíróságai*¹⁷ címen adta közre.

A 90-es évek elején Kengyel Miklós hozzákezdett a – rendszerváltozás következtében – tartalmában és szemléletében is elavult eljárásjogi tananyag korszerűsítéséhez. *Polgári eljárásjog*¹⁸ címmel jelent meg első önálló jegyzete,

⁹ Budapest, KJK-Kerszöv, 2005.

¹⁰ Budapest, KJK-Kerszöv, 2005.

¹¹ In Kengyel Miklós (szerk.): *Studia Iuvenum – Seria Iuridica III*. Pécs, Janus Pannonius Tudományegyetem, 1986. 76–84.

¹² *Jogtudományi Közlöny*, 43. (1988), 4. 185–194.

¹³ *Társadalomkutatás*, 7. (1989), 3. 35–49.

¹⁴ *Valóság*, 32. (1989), 12. 77–84.

¹⁵ *Zeitschrift für Rechtssoziologie*, 11. (1990), 1. 71–89.

¹⁶ Pécs, Pannónia Könyvek, 1993.

¹⁷ Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 2011. A gazdagon, mintegy 600 színes fényképpel illusztrált mű 2016-ban elektronikus könyv formájában is megjelent.

¹⁸ Pécs, Janus Pannonius Egyetemi Kiadó, 1991.

amelyet további munkák, kiadások követtek. 1998-ban a tananyag módszeres továbbfejlesztésének eredményeképpen az Osiris Kiadó gondozásában jelent meg a *Magyar polgári eljárásjog* című tankönyve, amely mintegy 600 oldalával a tantárgy teljes területét átfogta. Jelentőségét mutatja, hogy szinte mindegyik magyarországi jogi egyetem polgári perjogi tananyagának palettáján megtalálhattuk, de a gyakorló jogászok is haszonnal forgatták. Példátlan sikerének köszönhetően a tankönyv 12 – mindig naprakész, átdolgozott – kiadást ért meg, és több mint 30 000 példányban fogyott el.¹⁹

A magyar polgári eljárásjognak nincs olyan területe, amelyet Kengyel Miklós tudományos munkája során ne érintett volna. Foglalkozott többek között a polgári perek tipizálásával,²⁰ az eljárásjogi alapelvekkel,²¹ a perbeli képviselettel,²² a keresetjog-elméletekkel,²³ a szakértői bizonyítással,²⁴ a nem vagyoni kárpótlás iránti perek eljárásjogi kérdéseivel,²⁵ a választottbíráskodással,²⁶ a polgári per kulturális vetületeivel.²⁷

¹⁹ A tankönyv rövidített formában németül is megjelent: *Ungarisches Zivilverfahrensrecht*. Pécs, JPTE Állam- és Jogtudományi Kar, 1998.

²⁰ A liberális és a szociális polgári per. In Ádám Antal (szerk.): *Dolgozatok az állam- és jogtudomány köréből XVIII*. Pécs, Janus Pannonius Tudományegyetem, 1987. 128–144.

²¹ A rendelkezési és a tárgyalási elv a Polgári perrendtartás 1995. évi módosítása után. *Magyar Jog*, 43. (1996), 5. 278–285; Veränderungen des Inhalts der Dispositions- und Verhandlungsmaxime im ungarischen Zivilprozeßrecht. *Zeitschrift für Zivilprozeß International*, (1997), 2. 273–285.

²² A perbeli képviselet fogalma és osztályozása. *Jogtudományi Közöny*, 33. (1978), 10. 658–663; A polgári perbeli képviselet újraszabályozása. In Németh János (szerk.): *Gondolatok a polgári perrendtartás reformjához*. *Polgári Eljárásjogi Füzetek 13*. Budapest, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, 1985. 91–96.

²³ A jogvédelmi igény mint a polgári eljárás-jogtudomány „termékeny tévedése”. *Jogtudományi Közöny*, 41. (1986), 11. 550–556; Rechtsschutzanspruch und Rechtsschutzbedürfnis: Beiträge zur Theorie des Klagerechts. *Studia Iuridica*, (1987), 112. 1–31; A keresettől a bírósághoz fordulás jogáig. *Studia Iuridica*, (1989), 118. 137–149.

²⁴ A polgári perbeli szakértői bizonyítás időszerű kérdései. Társsszerző: Lábady Tamás. *Magyar Jog*, 29. (1982), 11. 1006–1013; A teljes bizonyosságtól a valószínűség magas fokáig, avagy változatok a bizonyítás céljára a polgári perben. *Magyar Jog*, 52. (2005), 11. 674–680.

²⁵ A nem vagyoni kárpótlás iránti perek néhány eljárásjogi kérdése I–II. Társsszerző: Farkas József. *Biztosítási Szemle*, 30. (1984), 8. 180–185; *Biztosítási Szemle*, 30. (1984), 9–10. 214–222.

²⁶ Schiedsgerichtsbarkeit in Ungarn. *Zeitschrift für Zivilprozeß International*, (1998), 3. 361–378.

²⁷ „A Népköztársaság nevében” – Adalékok az ítéleti praeambulumhoz. Társsszerző: Kajtár István. *Jogtudományi Közöny*, 37. (1982), 1. 34–37; Megszólítási kultúra a bírósági tárgyalóteremben. *Bírák Lapja*, 3. (1993), 1. 66–73; Talárban és talár nélkül – Öltözködési kultúra a tárgyalóteremben. *Bírák Lapja*, 3. (1993), 3–4. 3–10; A polgári pereskedés kultúrája a mai Magyarországon. In Kéki Zoltán (szerk.): *Jogi beszélgetések 1993–1996*. Kaposvár, Kaposvár Megyei Jogú Város Önkormányzata, 1996. 7–24; Az igazságszolgáltatás szimbólumai – Adalékok a jog kultúrtörténetéhez. *Tudományos Dialóg*, (1998), 2. 14–19.

Kengyel Miklós elsőként fogott hozzá az európai polgári eljárásjog hazai megismertetéséhez. *Az európai polgári eljárásjog és a magyar jogfejlődés*²⁸ című tanulmányát még körülbelül tucatnyi tudományosfolyóirat-közlemény,²⁹ a két kiadást megért – Harsági Viktóriával írt – *Európai polgári eljárásjog*,³⁰ valamint a német nyelvű – Walter H. Rechbergerrel közösen jegyzett – *Europäisches Zivilverfahrensrecht: Bestandsaufnahme und Zukunftsperspektiven nach der EU-Erweiterung*³¹ című kézikönyv követett. A negyedszázados munka összegzéseként halálának évében jelent meg a *Brüsszeltől – Brüsszelig. Tanulmányok az európai polgári eljárásjog köréből* című tanulmánykötet, amely az ezen a területen folytatott kutatás gyümölcseit tartalmazza.³² Tudományos figyelme azonban nem korlátozódott az európai integráció igazságügyi együttműködésére, hanem kiterjedt a nemzetközi és összehasonlító polgári eljárásjogra is: ezen a téren további egy tucat közlemény szerzője.³³

Másfél évtizeden keresztül dolgozott az akadémiai doktori értekezésén. *A bírói hatalom és a felek rendelkezési joga a polgári perben*³⁴ című monográfiája

²⁸ *Jogtudományi Közöny*, 47. (1992), 3–4. 166–171.

²⁹ A nemzetközi polgári eljárásjogról Haimo Schack: *Internationales Zivilverfahrensrecht* című könyve kapcsán. *Jogtudományi Közöny*, 51. (1996), 9. 378–382; A határon átvelő jogviták és a nemzetközi jogfejlődés. *Közjegyzők Közönye*, 12. (2008), 1. 3–12; Az európai polgári eljárásjog hatása a nemzeti jogrendszerekre. Társ szerző: Harsági Viktória. *Európai Jog*, (2008), 5. 30–37; Magyarország a Luganói Egyezmény kapuján belül. *Magyar Jog*, 59. (2012), 8. 449–457; Magyarország tíz éve az Európai Unió polgári igazságügyi együttműködésében. *Magyar Jog*, 61. (2014), 5. 257–267; Búcsú a végrehajthatóvá nyilvánítási eljárástól. *Pro Futuro*, 5. (2015), 1. 69–83.

³⁰ Budapest, Osiris Kiadó, 2006.

³¹ Center of Legal Competence. Band 27. Wien–Graz, Berliner Wissenschafts-Verlag, 2007.

³² *Acta Caroliensia Conventorum Scientiarum Iuridico-Politicarum* XVII. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2017.

³³ Külföldön elszenvetett károkból eredő kártérítési követelések belföldi perelhetőségének kérdései. Társ szerző: Farkas József. *Biztosítási Szemle*, 25. (1979), 7–8. 199–201; Reformtörekvések és kodifikáció az osztrák polgári igazságszolgáltatásban (1978–1983). In Ádám Antal (szerk.): *Dolgozatok az állam- és jogtudományok köréből* XIV. Pécs, Janus Pannonius Tudományegyetem, 1985. 139–187; Két kísérlet, két kudarc: a német és az osztrák bírósági szervezet reformja. *Magyar Jog*, 39. (1992), 11. 690–694; A kor uralkodó eszméi, avagy a német polgári perrendtartás arcultának a változásai 1877 óta. *Bírák Lapja*, 4. (1994), 4. 36–44; A nemzetközi polgári eljárásjogról Haimo Schack: *Internationales Zivilverfahrensrecht* című könyve kapcsán. *Jogtudományi Közöny*, 51. (1996), 9. 378–385; A külföldi határozatok elismerése és végrehajtása Magyarországon. In Cserba Lajos (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Gáspárdy László professzor 60. születésnapjára*. Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Ünnepi Tanulmányok 4. Miskolc, Novotni Alapítvány, 1997. 189–207; Magyarország a Luganói Egyezmény kapujában. *Magyar Jog*, 46. (1999), 6. 329–338.

³⁴ Budapest, Osiris Kiadó, 2003.

2003-ban jelent meg, az akadémiai doktori fokozatot pedig 2006. május 19-én ítélték oda részére. A mű az egyetemes polgári eljárásjog fejlődésének szintézise.³⁵

Kengyel Miklós magyar nyelvű művei mellett több német és angol nyelvű könyvnek volt a szerzője, illetve szerkesztője. Idetartozik a már említett kézikönyv (*Europäisches Zivilverfahrensrecht. Bestandsaufnahme und Zukunftsperspektiven nach der EU-Erweiterung*) mellett: *Der Einfluss des Europäischen Zivilverfahrensrechts auf die nationalen Rechtsordnungen*,³⁶ a Japánban kiadott *Civil Justice in Hungary*,³⁷ valamint a *Grenzüberschreitende Vollstreckung in der Europäischen Union*³⁸ és az *Electronic Technology and Civil Procedure. New Paths to Justice from Around the World*³⁹ című tanulmánykötetek is.

Kengyel Miklós megkérdőjelezhetetlenül méltó utódja a nagy eljárásjogász elődöknek, és örökre beírta magát a modern magyar polgári eljárásjog-tudomány történetébe. Kivételes tudományos hagyatéka és példátlan pedagógiai érzéke mellett közvetlensége és kisugárzása miatt is megtisztelőnek érezzük, hogy – bár eltérő módon – valamennyien részesei lehettünk életének. Megemlékezéseinkkel, írásainkkal tisztelegni kívánunk Kengyel Miklós barátunk, kollégánk és tanárunk élete, munkássága és embersége előtt:

*Visszatér e tájra a tavasz s madárdal,
Csak egy nem tér vissza: a költő, a halott.
Mig hamvaikat a szél hordja szerte-szét:
Örizzük a költők szent emlékezetét!*

(Tomba Mihály: Barátim emlékezete)

Szekszárd, 2021. január havában

A szerkesztők

³⁵ Azonos című recenzióját Harsági Viktória tollából lásd *Magyar Jog*, 51. (2004), 7. 441–446.

³⁶ Társszerző: Harsági Viktória. Heidelberger Schriften zum Wirtschaftsrecht und Europarecht 54. Baden-Baden, Nomos, 2009.

³⁷ Társszerző: Harsági Viktória. Nagoya University Comparative Study of Civil Justice 4. Tokyo, Jigakusha, 2010.

³⁸ Társszerkesztő: Harsági Viktória. München, Sellier, 2011.

³⁹ Társszerkesztő: Nemessányi Zoltán. New York, Springer, 2012.